

עבודה זרה 25 חלב נכרי

ראה דוד רוזנטל עמ' 16 ואילך – לנוסח המשנה טוען לנוסח בבל וא"י

תוספתא עבודה זרה (צוקרמאנדל) ד, יא

וביצה צלוייה שלהן אסורה ר' יהודה ובית דינו התירו שמן של גוים במינין פת שאפה גוי שלא במעמד ישרי וגבינה שהעמידה גוי שלא במעמד ישרי אסורה פת שאפאה ישרי אף על פי שהגוי לשה וגבינה שהעמידה ישרי אף על פי שהגוי עובדה הרי זו מותרת ישרי יושב בסוף עדרו והגוי חולב ומביא לו ואינו חושש איזו היא טרית שאינה טרופה כל שהשדרה והראש ניכרין איזהו ציר שיש בה דגה כל שכלכית אחת או שתי כולכיות משוטטות בתוכו חתיכה שיש בה סימן בין בכולה בין במקצתה ואפילו מן מאה הרי זו מותרת ומעשה שהביאו גרבין של חתיכות ממין אחד בעכו מלא ולא נמצא סימן אלא באחת מהן ובא מעשה לפני חכמי והתירו כולן מוריים אומן הרי זה מותר :

שבת יז, ב

ואידך? אמר באלי אמר אבימי סנוותאה: פתן ושמן ויין ובנותיהן - כולן משמונה עשר דבר הן. הניחא לרבי מאיר, אלא לרבי יוסי שבסרי הויין! - איכא הא דרב אחא בר אדא, דאמר רב אחא בר אדא אמר רבי יצחק: גזרו על פתן משום שמן, ועל שמן משום יין. על פתן משום מאי אולמיה דשמן מפת? - אלא: גזרו על פתן ושמן משום יין, ועל יין משום בנותיהן, ועל בנותיהן משום דבר אחר, ועל דבר אחר משום דבר אחר. מאי דבר אחר? - אמר רב נחמן בר יצחק: גזרו על תינוק נכרי שמטמא בזיבה, שלא יהא תינוק

ישראל רגיל אצלו במשכב זכור. אי הכי לרבי מאיר נמי, תשסרי הויין! - אוכלין וכלים שנטמאו במשקין
בחדא חשיב להו.

רש"י עבודה זרה לה, ב

והשלקות - כל דבר שבישלו עובד כוכבים ואפילו בכלי טהור וכולהו משום חתנות.

שמן

חזושי הרמב"ן עבודה זרה לז, א

מדקאמרין מסתמיך ואזיל ר' יהודה נשיאה אכתפיה דר' שמלאי שמעיה וכולה מילתא. שמעינן מינה דלא
גרסינן במתני' רבי ובית דינו התירו השמן אלא ר' יהודה נשיאה בר בריה הוה דהוה בנו של ר"ג כדכתב
רש"י ז"ל, ואף על גב דאשכחן לקמן בברייתא שמן ר' יהודה הנשיאה התירו אר' יהודה נשיאה קאמר דבסוף
תנאים הוה ונשנה בברייתא כדתניא הכא ורבותינו התירוה לינשא, ונראה שהיה תוספת שהוסיף בר קפרא
או לוי במתניתיה, שר"י הנשיאה בימי אמוראים הוה בימי ר' אמי כדאמרין לעיל, והאריך ימים עד לאחר
פטירת רב יהודה כדאייתא בפ' אלו מגלחין (י"ג א') ורב יהודה לא בימי תנאים הוה כלל אלא בימי אחרונים
היה ששנו אותה בברייתא לאחר ר' חייא ור' אושעיא.

ואיכא דגריס ליה במתני' דרבי התיר ולא קבלו מיניה ואתא ר"י נשיאה בר בריה ושרייה וקיבלו מיניה,
וגריס לקמן בסמוך הכי א"ר יוחנן ר"י הנשיאה בנו של ר' שמעון ברבי הורה ולא הודו לו כל סיעתו ואמרי לה
כל שעתו, ואתא בר בריה וחזר והושיב ב"ד על כך וקבלו ממנו ומפרש לה אשמן, ואכתי קשיא דהא לעיל
אקשי ליה שמואל לרב מדר' שמלאי וא"ל שאני לודאי דמזלזלי ולא אהדר ליה ממתניתין, ואיכא למימר
מתני' לא קשיא ליה לרב דאמר לך ת"ק דתני הפת והשמן לא סבר לה כרבי ומש"ה לא קבלו ממנו חבריו
דסברי דניאל גזר עליו ואין כח בידם להתיר גזירת דניאל, והוא היה סבור שזה שנהגו בו איסור משום גיעולי
גוים היה, אבל מדר"י נשיאה מקשו ליה שחזר והושיב ב"ד על כך, וכל זה הטורח להעמיד גירסת רוב הספרים
שכתוב בהם במשנתנו רבי ובית דינו התירו את השמן, וכן בכל הנוסחאות ובהלכות רבינו ז"ל, ועדיין ק"ל
אם לא קבלו ממנו מאי אסהדותיה דתנא דמתני', ועוד דאי הכי ר"י הנשיאה דסמך עליה לאו בי דינא שריא
מיקרי, וי"ל תנא דידן תנא שריותיה דרבי אף על גב דלא אודו ליה דאי איכא דסבר ליה הכי לימא כוותיה,
וכיון דחזא בר בריה טעמיה וידע דלא פשט התירו הוצרך להושיב ב"ד ולהתירו, ולפיכך נקרא בי דינא שריא
שהרי יוסף עדות העיד וקראו אותו בשם זה, וזה אפשר, אבל מה שפירשו בד"ר יוחנן ר"י הנשיאה בנו של
רשב"ג ברבי, לאו מילתא היא אבל בנו של ר"ג גרסינן בנוסחא ואגט קיימא, וכן מפורש בירושלמי בית דינו
חלוק עליו בגיטין, וה"נ משמע בגמ' דילן התם, ובירושלמי פ' זה יש מי אשר את השמן רב יהודה אמר דניאל
אסרו וישם דניאל וגו' ומי התירו רבי ובית דינו התירו, ואימר לר' יהודה נשיאה קרי רב יהודה רבי, כדאמרין
לקמן (ל"ח ב') דרבי אסר ומנו לוי.

שלקות

רש"י עבודה זרה לה, א

מדרבנן - שלא יהא ישראל רגיל אצלו במאכל ובמשתה ויאכילנו דבר טמא.

תוספות עבודה זרה לה, א

אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא - פרש"י דרבנן גזור משום דחייש שמא יאכילנו דברים טמאים ויותר
היה נראה לפרש הטעם משום חתנות וכן פ"ה במתני' אומר הר"ר אברהם ב"ר דוד דודאי שלקות אסרו
חכמים כשהעובד כוכבים מבשלם בביתו אבל כשהוא מבשל בביתו של ישראל אין לחוש לא לחתנות ולא
לשמא יאכילנו דברים טמאים ולא הודה לו ר"ת דודאי כיון שהעובד כוכבים מבשל לא חלקו כלל חכמים

בין רשות ישראל לרשות העובד כוכבים כי לעולם יש לחוש שמא לא יזהר גם בביתו של ישראל כמו בביתו של עובד כוכבים.

תוספות עבודה זרה לז, ב.

והשלקות מנהני מילי - אומר ר"ת דמדבעי תלמודא בשלקות וקסבר מדאורייתא היא שמא גזירה קדמונית היא ולא נגזרה עם הפת ושלקות היא ענייני תבשיל כדמשמע בהך שמעתא ומתחלה גזרו עליה מטעם חתנות ועל הפת לא גזרו משום דלא שייך ביה חתנות כ"כ עד שבאו שמאי והלל וגזרו ב"ח דברים גם על הפת ואף על גב דבמתניתין תני פת מקמי שלקות מ"מ שלקות גזירה קדמונית יותר היתה וכשהתירו את הפת לא התירו שלקות מהאי טעמא דפת ושלקות תרי מילי נינהו

ר"ש משנן עבודה זרה לה, ב.

והפת והשמן. ותימה ל"ל למיתני פת ושלקות אטו פת מי לא הוי בכלל שלקות.

ואומר ר"ת דשתי גזרות היו דפת היא מי"ח דבר כדאי"י בגמ' ואי חדא גזרה היא היכי טעי תלמודא בגמ' למימר דשלקות דאורייתא נינהו, דבעי למידרשא מקראי מה מים שלא נשתנו אף אוכל שלא נשתנה, והלא י"ח דבר ידועות היו וא"כ חסרי להו. אלא שלקות גזרה קדמונית היתה מקמי י"ח דבר, ולהכי טעי בה תלמודא. וכי גזרו אשלקות לא רצו לגזור על הפת, לפי שאין יכולין לעמוד בה כל כך ואיכא דוחקא דציבורא טפי. ובכל דוכתא חשיבה תרי מילי פת ושלקות, כי ההיא דפ"ב דביצה את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל.

חדושי הרמב"ן עבודה זרה לה, ב.

ואני תמה למה לא התיר ר' יהודה הנשיא את הפת קודם שיתיר את השמן, ואפשר מפני שחתנות הפת יותר גדול משל שמן מפני שהוא חיי נפש והכל צריכין לו תדיר והוא מעשה נשים לפיכך לא רצה להתיר החמור תחילה, ועוד שכיון שהפת מתבשילי גוים הוא חשש שאם היה מתיר מקצת המבושלין היו מזלזלין בכולן לפיכך התיר את השמן,

[חדושי הרא"ה].

מתניתין. ואלו דברים של גוים אסורין ואין איסורן איסור הנאה חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו והפת והשמן שלהם והשלקות ר' ובית דינו התירו את השמן וכבשין שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ וטרית טרופה וציר שאין בה דגה והחילק והקורט של חלתית ומלח סלקונתית. דפת ושמן ושלקות איסורן ודאי מדרבנן הוא, דגזרי עלייהו. וכולהו משמונה עשר דבר שגזרו ב"ש וב"ה, כדאיתא בשבת בפרק ראשון [י"ז ע"ב].

ובגמרא [ל"ו ע"ב] נמי אמרינן עלה בהדיא דחד טעמא הוא, דכולהו משום בנותיהם...

וקשיא לן דפת ושלקות ודאי כולהו חד טעמא נינהו, דתרווייהו בישולי גוים נינהו, וכיון דכן מאי טעמא חשיב להו בתרי, בשלמא שמן [נפיק] ליה מההוא ענינא לפי שהוא נאכל כמות שהוא חי, וכל שהוא נאכל כמות שהוא חי אין בו משום בישולי גוים. ולהכי איצטריך ליה למתני. אבל פת ושלקות קשיא מאי טעמא חשיב להו בתרי.

והנכון בזה דודאי תרתי גזרות נינהו, דעל הפת [גזרו] תחלה משום דשייך ביה גזרה דחתנות טפי, לפי שהוא תדיר ויש בו חיי נפש, ונמצא מתוך כך שיהא רגיל אצלו. ואחר כך גזרו על כל בישולי גוים כדי שיהא סייג יפה לבנותיהן.

וקשיא לן ופתן ובישולי גוים למה לי דאיתסר משום בנותיהן, תיפוק לי משום גיעולי גוים, שהרי פליטת כליהם ראויה לאסור הכל. והא תרגמה רבנו יעקב ז"ל דסתם כליהם של גוים בכל שמשותמין בו אחר הדחה הרי הן בחזקת שאינן בני יומן, והוה ליה נותן טעם לפגם ומותר. ודין הוא, דהא ספק ספיקא הוא,

ספק בישלו בו היום ספק לא בישלו בו היום, ואם תמצא לומר בישלו בו [היום] שמא הוא דבר שהיה פוגם בתערובת זה ואפילו בעין. וכל ספק ספיקא אפילו בדאורייתא מותר.

והוי יודע דלא שייך האי דינא דלאו בן יומו למיהוי נותן טעם לפגם אלא בדבר הבלוע, שכל בליעה שנשתהה יום אחד מעת לעת בידוע שנפגמה. אבל בדבר שלא [היה] בן יומו ואיכא טיחה וכן כל דבר שאינו בלוע לא שייך ביה כלל דינא דלאו בן יומו, דלא מיפגם בהכי כלל. שאלמלא כן חתיכה של איסור דלאו בת יומה מותרת. וזה פשוט לאיסור.

תוספות רי"ד עבודה זרה לה, ב

פיסקא הפת והשמן שלהם והשלקות

קשיא לי אמאי תני פת בלחוד והא בכלל בישולי גוים הוא

וני"ל שהפת שלהם נאסרה אף על פי שאין בה בישולי גוים כגון שאפאה ישראל להם אפי"ה אסרוה משום חתנות ואין טעם הפת משום בישולי גוים דומיא דשמן שלהם שלא נאסר אלא משם חתנות תדע דהכי הוא דהא פיתן ושמן מ"ח דבר הן ואילו בישולי גוים לא נמנה בכלל י"ח דבר ש"מ אף על פי שאין בה בישולי גוים שאפאה ישראל לגוים אפי"ה אסרוה משום חתנות וכן השמן ובישולי גוים נמי נאסרה משום חתנות ואף על פי שבישל הגוי בכלי ישראל או בכלים חדשים דליכא למיחוש לגיעולי גוים אפי"ה אסורין והאי דאמרי לקמן גבי פת הילכך האי ריפתא דשגר גוי ואפה ישראל אי"נ שגר ישראל ואפה גוי אי"נ שגר גוי ואפה גוי ואתי ישראל חתי חתויי בגחלים שפיר דמי דוקא בפת ישראל שנתנה לנחתום גוי לאפותה אבל בפת גוים אף על פי שנתתם של ישראל אסורה היא. ירושלמי ופת לא מתבשילי גוים היא כך אנו אומרים מקום שאין תבשילי ישראל מצוים יהו תבשילי גוים מותרין אלא ביני מקום שאין ישראל מצויי בדין הוה שתה' פת גוים אסורה ועיממו עליי והתירוה מפני חיי נפש עיין לקמן בפי' השוכר: [מהדו"ק]

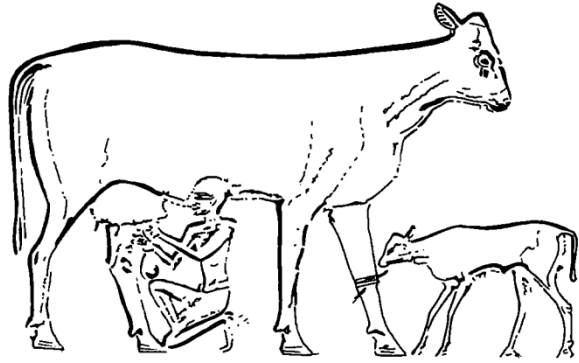
חלב

מגן ברושי מזונם

חלב ודבש

משני טעמים כללנו שני מזונות אלה יחדיו: הן משום שבהן נשתבחה ארץ-ישראל, שהיא 'ארץ זבת חלב ודבש', והן משום שאלה שני המזונות היחידים שנועדו מטבע ברייתם לאכילה. המזון היחידי המשותף לכל בני האדם והוא מאכלם בראשית חייהם, הריהו חלב האם. משנגמלו מחלב אמם, משתנה תפריטתם של בני חברות שונות – יש המרכיב בצריכת חלב מבעלי-חיים ומוצרו, יש הממעיטים ויש שאינם צורכים כלל – הכול לפי טעמה של החברה, תנאיה הגיאוגרפיים והכלכליים ורגישותם של בני אותה חברה לצריכת חלב.¹⁰² בני הארץ שהיו מקפידים על כשרות מאכליהם, היו צורכים חלב של בהמות טהורות, ובעיקר מן הבהמה הדקה – כבשים ועזים – אבל גם חלב-פרה.¹⁰³ מותר להניח, שמגדלי-גמלים נופרים, כגון הנבטים ושאר בני שבטים ערביים, היו צורכים גם חלב-נאקות כמה חודשים בשנה (מחלב-נאקות אין מכינים מוצרי-חלב).

97 מ' נוז, הכנרת, מונוגרפיה של ימה, חמ"ד 1977, עמ' 175-219; ש' שריג, 'הדיג והמדגה בישראל ב-1983', דיג

חליבה. העגל קשור לרגל אמו כדי להגביר את ניבת החלב שלה. דיר אל-בחרי, מצרים, ימי השושלת הי"א (המאה הכ"א לפני הספירה)

ראוי לזכור, כי מוצרי-חלב, כגון חמאה וגבינות, לא הומצאו מלכתחילה כדי לגוון את התפריט ולענג את החך, אלא משני טעמים מעשיים: ראשית, רוב בני האדם לאחר גיל הינקות מתקשים לעכל את החלב הבלתי-מעובד (בארכולוסיות מסוימות מתקרב שיעור האנשים שאינם סובלים חלב ל-98 אחוז),¹⁰⁴ אבל הם צורכים מוצרי-חלב בלי קושי. שנית, הרבה מוצרי-חלב ניתנים לשימור, שלא כחלב עצמו בעולם שלא היו בו אמצעי-קירור.

עיקר החלב בעולם העתיק בא מן הצאן, שעונת חליבתו קצרה. את עודפי התוצרת שימרו בעיקר בשתי דרכים: בחמאה ובגבינות קשות. הן החמאה (המבושלת!) הן הגבינות הקשות ניתנים לאחסון זמן ממושך.¹⁰⁵ חלב כחוש מעודפי הייצור של חמאה וגבינה נזכר בתלמוד בשם קום או קומא.¹⁰⁶ אם אכן נכונה דעתנו, שמשק הצאן בארץ-ישראל הרומית היה מצומצם, הרי שגם צריכת חלב ומוצריו היתה קטנה. קרוב לשער, שצריכת חלבונים מן החי היתה זעומה, ואפשר שהיתה דומה לצריכה של ארצות מזרח-תיכוניות בימינו (ירדן, סוריה, תוניס ועוד), הצורכות רק 10-15 ג' ליום.¹⁰⁷

תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת עבודה זרה פרק ב דף מא טור ד/ה"ח

הלכה ט' אילו דברים של גויים אסורין כו' חלב הגוי למה הוא אסור רבי בא בר רב יהודה רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי חלב הגוי למה הוא אסור משום גילוי ויעמיד א"ר שמואל בר רב יצחק מפני האירס הנתון בין הנקבים ותני כן שלשה אירסים הן אחד צף ואחד שוקע ואחד דומה לשבכה פעלייא הוון בחקליא איתגליית קולתא דמיא אשתון קמייא ואנכון תינייני ומייתין אני אוי אירס שוקע היה ביומוי דר' ירמיה איתגליין גיגיתיה דסדרא רובא אשתון קמייא ולא אינכון תינייני ומיתו אני אומר ארס שוקע היה ותני כן אבטיח שניקר ואכלו ממנו עשרה בני אדם וכן יין שנתגלה ושתו ממנו עשרה בני אדם אסור לוכל ולשתות אחריהן אני אומר אירס שוקע היה א"ר ירמיה חלב הגוי למה הוא אסור משום תערובת בהמה טמאה ותני כן ישר' יושב בעדר והגוי חולב ומביא לו ואינו חושש

רמב"ם מאכלות אסורות ג, יב - יג

הלכה יב

חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד כחלב הטהורה, ואם נתערב חלב טמאה בחלב בהמה טהורה כשתעמיד אותו יעמוד חלב הטהורה ויצא חלב הטמאה עם הקום של גבינה.

הלכה יג

ומפני זה יתן הדין שכל חלב הנמצא ביד עכו"ם אסור שמא ערב בו חלב בהמה טמאה,

כסף משנה מאכלות אסורות ג, טו

כתב הרב המגיד ראיתי מי שהקשה לדעת רבינו א"כ חלב שלהם יהא מותר לגבן ממנו גבינה וכו' ואני תמה על קושיא זו דלפי דעת רבינו ודאי אה"נ וכ"ש הוא וכו' אבל אם לקח חלב שלהם ועשה ממנו גבינה ואח"כ בישל אפשר לדעת רבינו שהוא מותר וכו'. ואני תמה על דבריו שבא ליישב על דברי רבינו בדבר שהוא מוקצה מן הדעת מחמת איסורו להתיר גבינה שנעשית מחלב שחלבו עכו"ם ע"י בישול. ועוד ק"ל בלשונו שתחלה אמר דלפי דעת רבינו ודאי אה"נ וכ"ש הוא ואח"כ כתב אפשר לדעת רבינו שהוא מותר. מיהו בהא אפשר

לומר שבתחלת דבריו מיירי לענין חמאה ובסוף מיירי לענין גבינה מ"מ קושיא קמייתא קשיא. לכן נ"ל דכשם שנגזרה גזירה על גבינת העכו"ם ומש"ה אין לה שום תקנה דלמ"ד משום צחצוחי חלב כשנתיישנה ה"ל למישרי שכבר כלו צחצוחי חלב ובגמרא משמע דישנה נמי אסורה וטעמא משום דכיון דגזרו בה רבנן לא פלוג במילתייהו שסתם גזרו על גבינת העכו"ם בין שיש בה צחצוחי חלב בין שאין בה והילכך אם בישלה עד שהלכו צחצוחי חלב שבה עדיין באיסורה עומדת ותוספתא דקתני דשלוקה נלקחת מכל מקום לא מן העכו"ם קאמר אלא מישראל שאינו מומחה דומיא דרישא דמיירי בישראל אלא דהתם במומחה וסיפא בשאינו מומחה דכיון דישראל הוא אף על פי שאינו מומחה לא גזרו על גבינותיו אלא דכל היכא דאיכא למיחש לצחצוחי חלב אין לוקחין ממנו דחיישינן דילמא מחלב טמאה נינהו וכי כלו להו דתו ליכא למיחש למידי לוקחין ממנו דאינו בכלל גזירה אבל גבינת העכו"ם אף על פי שנודע שכלו כל צחצוחי חלב שבה אסור לפי שסתם גזרו על גבינות העכו"ם בכל גוונא כמו שכתבתי ה"נ חלב של עכו"ם גזרו עליו ואסרוהו סתם משום חשש תערובת חלב טמא בכל גוונא אסרוהו ללקחו מהם ולאכלו בשום ענין אפילו לעשות ממנו גבינה או חמאה ולבשלן עד שיכלו צחצוחי חלב שבהם דלא פלוג רבנן בגזירתם מיהו היינו בלוקח החלב עצמו שבו נגזרה גזירה אבל חמאת עכו"ם שלא מצינו שגזרו עליה למה תאסר אם אין בה צחצוחי חלב ותדע דחמאת עכו"ם עדיפא מחלב עכו"ם שהרי סמ"ק התיר חמאת עכו"ם אפילו בלא בישול ולא התיר ליקח חלב עכו"ם כדי לעשות ממנה חמאה דא"כ לא הוה שתיק מיניה א"ו כדאמרן דחלב עכו"ם בכל גוונא גזרו שלא יקחנו מהם אפילו לעשות ממנו חמאה אבל על החמאה שלהם לא גזרו :

בית יוסף יורה דעה סימן קטו

ומ"ש והוא שידוע שחלב טמא אסור לישראל. פשוט הוא דאם לא כן לא יירא שמא יראהו הישראל: וכתב המרדכי (סי' תתכו) [אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא] יש מוכיחין מכאן דאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותר ליקח מאותו גוי אפילו אין ישראל רואהו וטעות הוא בידם דאם כן היה לו להקשות אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל יושב בצד עדרו ורואה אלא הכי פירושו אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא דביושב בצד עדרו סגי וכ"כ הר"פ ז"ל בפסקיו (שם) דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחילת החליבה פן יערב או ישים הגוי חלב טמא בכלי קודם שיבא הישראל ע"כ וכן כתב בסמ"ק

שו"ע יורה דעה קטו, א

חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו, אסור, שמא יערב בו חלב טמא. היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ, אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו, מותר, אפילו אין הישראל יכול לראותו בשעה שהוא חולב.

היה לו דבר טמא בעדרו, והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב לצורך ישראל, אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב, אם יכול לראותו כשהוא עומד, מותר, שירא שמא יעמוד ויראהו, והוא שידוע שחלב טמא אסור לישראל.

הגה: ולכתחלה צריך להיות הישראל בתחלת החליבה ויראה בכלי שלא יהיה בכלי שחולבין בו דבר טמא (א"ו הארוך כלל מ"ה).

ונהגו להחמיר שלא יחלוב בכלי שדרכו של עובד כוכבים לחלוב בו, שמא נשארו בו צחצוחי חלב של עובד כוכבים (שם). מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה.

ושפחות שחולבות בהמות בבית ישראל או בדיר שלהם, כל מקום שאין בית עובד כוכבים מפסיק ואין לחוש לדבר טמא, מותר אפילו לכתחלה להניח אותן לחלוב, אף על פי שאין שם ישראל כלל, דמאחר שהוא בבית ישראל או בשכונתו אין לחוש לדבר טמא (ש"ד סימן פ"ב בשם ר"ת ומהרא"י שם).

אבל אם בית עובדי כוכבים מפסיק, צריך להיות ישראל שם, כאילו חולבות בבית עובד כוכבים (או"ה שם). ואפילו ישראל קטן או קטנה מועילים, דהעובד כוכבים מרתת לפנייהם (ג"ז שם).

ואם חלבו עובד כוכבים מקצת בהמות ולא היה שם ישראל, ואחר כך בא ישראל אל האחרים, עכשיו בזמן הזה שאין חלב דבר טמא מצוי כלל, מותר. (הגהות ש"ד).

מיהו אם לא בא שם הישראל עד אחר שנחלבו כולם, הוי כחלב שחלבו עובד כוכבים דאסור אף על פי שאין דבר טמא בעדרו (ב"י בשם הר"ף ובשם סמ"ק).

חלב של עובדי כוכבים אוסרים כלים שנתבשלו בהם כשאר איסור, אף על פי שאינו רק ספק שמא עירב בה דבר טמא. וכן גבינותיהם, (תשובת הרשב"א סימן קמ"ג ובארוך), אבל לא חמאה שלהם, אפילו במקום שנהגו בה איסור אינה אוסרת הכלים שנתבשלה בה ולא תערובת שלה, שאם נתערבה בהיתר, הכל שרי (בערוך) כדלעיל גבי פת של עובדי כוכבים. ועיין לעיל סימן קי"ב (תשובו' מהרי"ל ל"ח /ל"ה/ ואו"ה שם). חלב של עובדי כוכבים שנאסרה, אינו מועיל אם יעשו אח"כ גבינות או חמאה ממנה, אלא נשאר באיסורה וכל מה שנעשה ממנה אסור (מרדכי פא"מ ואגודה שם ותשובת מהר"ם סי' רי"ו ואו"ה ורשב"א וב"י ונ"ל שכ"ד הרמב"ם ודלא כהר"ם המגיד).

פרי חדש יורה דעה סימן קטו ס"ק ו

[ו] מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה. קיצר במקום שהיה לו להאריך, דלכאורה משמע שאף שלא ראה הכלי שחולבין בו ואף שלא נמצא בתחילת החליבה דמותר, והא ודאי ליתא, והילך לשונו בתורת חטאת כלל פ"א [ד"ן ו], כתב הב"י [עמוד כח ד"ה וכתב] בשם הסמ"ק [סימן רכג עמוד רלד] והרבינו פרץ **דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות שם הישראל בתחילת החליבה פן יערב או ישים הגוי חלב טמא בכלי קודם שיבוא הישראל עכ"ל**, ובארוך [איסור והיתר הארוך שם] דלכתחילה יש לנהוג כדברי הסמ"ק דצריך לראות בכלי שלא היה בו דבר טמא וגם צריך לראות תחלת החליבה, מיהו בדיעבד אם לא ראה בכלי רק ראה תחלת החליבה בדיעבד מותר ע"כ. הנה דעתו ז"ל **דבדיעבד כיון שאין דבר טמא בעדרו לא חיישינן שממקום אחר הביא חלב טמא מתחלה והניחו בכלי, אלא שאע"פ כן צריך שיהא שם בתחלת החליבה משום דחיישינן שמא אותו חלב שמצא שם שנחלב כבר הביאוהו ממקום אחר.**

ולא דק, שהרי באיסור והיתר הארוך ריש כלל מ"ה [שם] כתב וז"ל ובדיעבד מיהא מותר החלב אף אם החליבה הגוי באותו כלי שלו רק שראה הישראל מתחלה בכלי ואחר כך אפילו אם יוצא ונכנס ע"כ, **אלמא דאפילו בדיעבד בעינן תרתי שיהא שם בתחלת החליבה ושיראה הכלי**. וכבר השיגו הש"ך [ס"ק ת] וכתב דכן משמע בסמ"ק ושאר פוסקים להדיא ע"ש.

ולכאורה יראה שאפילו שאין שום דבר טמא בעדרו וליכא למיחש כלל לאיחלופי חלב טמא, מכל מקום לא פלוג רבנן ואסרו כל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו מידי דהוה אגבינות של גוים שאף אם העמידוה בעשבים אסורה, וכן נראה מדברי השערי דזרא [סימן פב] שכתב וז"ל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אפילו אין בהמה טמאה בדיר אסורה דלא ליפוק חורבא מינה ופורץ גדר ישכנו נחש כך פסק רש"י עכ"ל. וכי דייקת בה שפיר אין זה מחזור כלל, **דבודאי חלב של גוי לא אסרוהו אלא היכא דאיכא חשש במילתא משום תערובת חלב טמא הא לאו הכי שרי**, ותדע דהא בגמרא [עבודה זרה לט, ב] אמתניתין דקתני ואלו מותרין באכילה חלב שחלבו גוי וישראל רואהו אמרינן תנינא להא דתנו רבנן יושב ישראל בצד עדרו של גוי וגוי חולב לו ומביא לו ואינו חושש, פירוש ומדקתני יושב בצד עדרו של גוי מכלל שאינו רואהו חולב, ועוד אי ברואהו חולב פשיטא מתניתין היא, ופריך היכי דמי אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא דשרי אף שאינו רואה כלל ואי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי, ומשני לעולם דאיכא דבר טמא וכי קאי חזי ליה וכי יתיב לא חזי ליה, מהו דתימא כיון דיתיב לא חזי ליה ניחוש דילמא מייתי ומערב ביה קמשמע לן דלא, **ושמעין מהכא דלא אסרו חלב גוי אלא כשיש חשש מתערובת חלב טמא, דהא בדליכא דבר טמא בעדרו התירו אף שאינו רואה כלל החליבה לא עומד ולא יושב, ואף כשיש דבר טמא בעדרו התירו אף שאינו רואהו חולב כל שיכול**

לראותו שאין שם חשש תערובת משום דמירתתו, ואם היה דין חלב כגבינה של גוים היה לנו לאסור כל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אף דליכא חשש תערובת משום לא פלוג, אלא ודאי כדאמרן:

ונמצינו למדין שדינו ממש כדין מורייס של גוים שאסרוהו משום תערובת יין ואם היין ביוקר שרי, הכי נמי אם חלב טמא אינו נמצא במקום אחד, או שנמצא אלא שהוא יותר ביוקר מחלב טהור, אין לאסור שם חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אלא מותר לילך ולקנות מהגוים חלב שלהם.

וכן מצאתי להרדב"ז בתשובה בסימן ע"ה [חלק ד אלף קמז] כדברי ז"ל, עוד שאלת חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו ואין במקום דבר טמא, או כגון שהיה העדר בתוך הדיר ובדק ולא היה שם דבר טמא, ויצא והביא לו הנכרי חלב מאותו הדיר, אבל לא היה יכול לראותו חולב כלל אם גזרת החלב הויה כגזרת גבינת הנכרים או לא: תשובה הדבר ברור כי הגבינה נאסרה במנין, אבל לא כן בחלב שחלבו גוי שאסרו אותו משום חשש דבר טמא. אבל נמצא כתוב במרדכי [עבודה זרה רמז תתכז] עלה דהא דפרכינן בגמרא [שם] אי דליכא דבר טמא כו', יש מוכיחין מכאן שאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותר ליקח חלב מן הנכרים אף על פי שאין ישראל רואהו, וטעות הוא בידם דא"כ הוי ליה לאקשוויי אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל עומד בצד עדרו, ולדידי מיהא לא איריא, דלא מצי לאקשוויי הכי דבעינן עומד בצד עדרו משום גילוי, אבל משום חשש דבר טמא לא חיישינן כיון שאין בעדרו דבר טמא, הילכך השתא דלא חיישינן לגילוי מותר,

וכן משמע מדברי הרבינו פרץ שהוא המחמיר מכולם וז"ל דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחלת החליבה פן יערב או ישם הנכרי חלב טמא בכלי קודם שיבוא הישראל ע"כ, הא אי ליכא למיחש להכי מותר, דאחזוקי איסורא לא מחזקינן עכ"ל.

ואף על פי שכיון יפה בעיקר הדין לא נתכון בכוונת המרדכי, שהוא ז"ל הבין שהמרדכי סבור דאף במקום דליכא למיחש לתערובת כלל אף על פי כן צריך ראיית ישראל בכל גוונא משום דלא פלוג, וליתא שזה הפך הגמרא דבדליכא דבר טמא בעדרו סגי ביושב ישראל בצד העדר אף על פי שאינו רואה כלל החליבה.

ולדעתי המרדכי והרב הנזכר שוין בעיקר הדין והכי פירוש המרדכי, יש מוכיחין מכאן דכשאין בהמה טמאה בעדרו שמותר ליקח חלב ממנו אף על פי שלא נמצא שם כלל ישראל בשעת החליבה ולא חיישינן שמא הביא חלב טמא ממקום אחר ועירב עם זה, והיינו דפריך בגמרא אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא, ויושב ישראל בצד עדרו דקתני לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט שכן דרך הישראל לילך לעדר לקנות חלב מן הגוי וישב שם בצד העדר בעוד שהגוי חולב לו, ואין הכי נמי שאף שמצא שחלב הגוי כבר שמותר ליקח ממנו, והכי דייק סיפא דקתני ואינו חושש כלומר דלא חיישינן שמא הביא מבחוץ ועירב, דאי מיירי ביושב בצד העדר לשמור שלא ילך הגוי חוצה ויביא חלב טמא, מאי חששא איכא דקתני ואינו חושש, פשיטא שאין לחוש לו לשום דבר, ועם כל זה כתב המרדכי שטעו, דא"כ לא הוי ליה לאקשוויי פשיטא שנראה שלא יש קושיא אלא שהדין פשוט, ואדרבא הוי ליה לאקשוויי אמאי צריך שיהיה הישראל עומד בצד העדר, אף שאינו עומד שם כלל מותר לקנות מהגוי, אלא על כרחך דעל כל פנים צריך שיהא הישראל עומד בצד העדר לשמור שלא יביא חלב טמא מבחוץ ויערב, והשתא ניחא דקמקשי פשיטא, דאי לסברת היש מוכיחין מאי קפריך פשיטא אדרבא טובא קמשמע לן דלא חיישינן שיביא מבחוץ חלב טמא ויערב, אלא שיש ליישב בעדם דבברייתא לא הוזכר הך חדושה משמע דלא נחתא להאי דאדרבא יושב בצד העדר קתני דמשמע איפכא וכסברת המרדכי, ולהכי פריך הש"ס דלמאי דקתני בברייתא פשיטא, אבל בעיר אחת דלא שכיח כלל דבר טמא או שהעדר בדיר ואין שם דבר טמא והישראל מבחוץ שאינו רואה חולב, שזהו מה שנשאל רדב"ז עליו, אף לדעת המרדכי מותר לקנות מן הגוי שהרי אין לחוש לדבר טמא ודלא כמו שהבין הרב הנזכר דפליג המרדכי בהא וליתא. וגם תשובת רש"י שהביא השערי דורא שהבאתי לעיל [ד"ה מיהו] הכי מתפרשא וזהו שכתב דלא

ליפוק חורבה מינה כלומר שיש לחוש שיביא חלב טמא מעדר אחר שבעיר, הא לאו הכי פשיטא דשרי. וגם בעל ספר ט"ז [ס"ק ב] לא הבין כונת המרדכי על בורייה והעיקר כדפרישית, ותדע שהרי רדב"ז הביא סיוע לסברתו הפך המרדכי מדברי הרבינו פרץ והמרדכי גופיה סיים שהרבינו פרץ כתב כסברתו ודלא כהיש מוכיחין א"כ על כרחך לפרש כונת המרדכי כדפרישית ודלא כמו שהבין רדב"ז. ותדע עוד שהרי המרדכי בפרק קמא דחולין [רמז תקצ] גבי כותח של גוים דמותר כתב דאע"ג דאית ביה חלב כיון שמעמיד מותר ע"כ. ואכתי קשה דמה בכך תיפוק לי דאסיר משום חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אלא משמע דהיכא דליכא למיחש לחילוף חלב טמא שרי: הכלל העולה דבעיר שלא נמצא שם חלב טמא או שהוא יותר ביוקר מחלב טהור מותר לקנות מהעכו"ם חלב שחלבו בלא ראיית ישראל כלל. וכן מצאתי המנהג פשוט פה אמשטירדאם וכן נהגתי אני ג"כ זולת קצת יחידים הנהגתם בזה. אבל בעיר שנמצא שם חלב טמא אף שאין לאותו עכו"ם שקונה ממנו דבר טמא בעדרו, מכל מקום צריך לראות קודם החליבה בכלי אולי הניח שם חלב טמא, וגם צריך לראות כל החליבה מתחילה ועד סוף או ביוצא ונכנס או בעומד שם בצד העדר באופן שלא יוכל לילך למקום אחר להביא חלב טמא לערבו עם זה, הא לאו הכי אפילו בדעיבד אסיר ודלא כמור"ם בתורת חטאת [כלל פא דין ו]. והכי מסיק הש"ך [ס"ק ח] וכן באיסור והיתר הארוך מבואר הפך מה שכתב התורת חטאת בשמו וכמו שכתבתי לעיל [ד"ה מיהו], באופן שבעל תורת חטאת לא כיון יפה, אמנם אנו העמדנו הדינים על אמיתותן ובוריין בס"ד:

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן קז

שלום וכל טוב לתלמידי הותיק הב"ח המופלא מלא עתיק כ"ה זלמן שי'.

נעימות ימינך הגיעני והנאני שזכית לבוא לבית ירא ה' מרבי' יהיה מכירך ברוך ואתה תצליח ותשכיל במלאכתך מלאכת שמים ותלמידך יריון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם אמן. נידון מה שנוהגים שמה אפילו הכשרים בישראל שנוהגים מחלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואה מ"מ פשוט להם והיתר גמור לאכול פת שנילש עם חלב הנ"ל ולוקחים מנחתום גוי להדי' ואם אין לזה שום היתר שאלת אם יש לצרפם לזימון הואיל ואוכלים דבר אי' דרבנן שוב דנת על עיקור הדין אי חלב נאסרה במנין אפילו במקום וזמן שאין בהמה טמאה הראוי' לחלוב מצוי ביניהם כבזמן ומקומות אלו שהבהמות הטמאים המצויים גם הגויים ממאסים חלבם. הנה בש"ד כ' ומביאו פר"ח סי' קי"ד וז"ל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אין בהמה בדיר אסורה דלא ליפוק חורבא מיניה ופורץ גדר ישכנו נחש כך פסק רש"י ז"ל עכ"ל ולא הראה מקום איה מקומו ברש"י אולי בתשובה אך נ"ל מבואר כן במס' ע"ז ל"ה ע"א בטעם איסור הגבינה א"ר חנינא משום דא"א לה בלא צחצוחי חלב עפירש"י ומה שהקשו התוס' הא הגוי לא יהיה שוטה לערב חלב טמא שאינו עומד בשרוצה לגבן והמעיי' בלשון רש"י יבין דבר לאישורו דס"ל לרש"י דחלב גזירה קדמוניות /קדמונית/ היתה קודם שאסרו גבינה ואז אסרו החלב שאין ישראל רואהו אף על גב דתחלת גזירתו הי' משום חשש עירב דבר טמא מ"מ כיון שגזרו ואסרו במנין סתם אסרו כל חלב שאין ישראל רואה החליבה או יכול לראות אפי' ליכא חשש דבר טמא כגון החולב לגבן מ"מ החלב אסורה אמנם כשנשתנה מצורתה ונעשית חמאה או גבינה לא גזרו וחזרה להתיר וכ"כ ס' זו כ"מ נמצא באותו הדור הי' החלב אסור אפי' חולב לגבן כך נאסר במנין והגבינה הנעשה מזה הי' מותר כיון שנשתנה והנה החלב הלז כל זמן שלא נשתנית היא איסור גמור ככל האי' ואוסרת תנור ופת והכלים שוב בדור אחר נמנו לאסור הגבינה הנעשית ממנה משום נהי דאותו חלב שיקפה ונשתני' הותר' מ"מ אותן צחצוחי שנשארן ביני אטפי לא נשתנו אעפ"י שהוא חלב טהור בודאי מ"מ כל זמן שהחלב בעין ולא נשתנה היא אסורה משום גזירה קדמוניות /קדמונית/ דחלב שחלבו נכרית ואין ישראל רואהו כל עין רואה יבין שזה דעת רש"י במתק לשונו ולק"מ ק' תוספות

ונ"ל דהאומרים דפליגי אר' חנינא וס"ל טעם אחר באיסור גבינה היינו משום דלא ס"ל לחוש לביני אטפי כאשר יבואר אי"ה ותל"י זה בבי' לשונות מסי' ע"ז ל"ה ע"ב ואי בעית אימא אפי' תימא דקבעי ליה לגבינה

איכא דקאי ביני אטפי אבל לישנא קמא לא חייש לביני אטפי אפילו בישראל הקונה חלב מנכרי לגבן מכ"ש נכרי חולב לעצמו לגבן ולא דפליגי לישנא איי הי' גזירה סתומה או לא אלא פליגי בלשון תחלת הגזירה ולכ"ע החלב נאסרה במנין ושוב אסורה בכל מקום ובכל זמן אך פליגי אי תחלת הגזירה גם הי' אחלב שעושי ממנה גבינה ומשום ביני אטפי או מתחלה לא נחתי להכי

וני"ל עוד המדקדק ויעיי' בלשונותיו של ה"ה ממ"א באיזה מקומן שם יראה ויבין כי בהא לא מספקי כלל ולא נחלק אדם מעולם דחלב דביני אטפי אותה שלא נשתנית אסורה שהרי נאסרה במנין ואוסרת תערובתה ומה לי שערבה בקדרה או בגבינה וחמאה ולא יאכל הגבינה כ"א בהסרת צחצוחי החלב ההיא ובוה לא פליגי אך ר' חנינא ס"ל אסרו הגבינה הנכרי משום צחצוחי חלב גזרו על הגבינה אפי' בהסיר הצחצוחית ע"י בישול ועל זה פליגי אמוראי וס"ל גבינה מבושלת לא נאסרת אלא מטעם ניקור או שומן חזיר או העמדת הקיבה ופסק רמב"ם כוותי' וכן חלב שחלבו נכרי וקנאה ישראל ועשה ממנה גבינות גם ללישנא קמא היה אסור אם לא יסורו האי דקאי ביני אטפי אבל אי בשיל לה שרי ואב"א משום דקאי ביני אטפי אסרי אפי' לגבן ישראל ולא קיי"ל כלי"ב ההוא דלביני אטפי לא חיישי לאיסור' מבושל אבל בלי בשול פשיטא דאסור ואי לא תפרש כן דברי ה"ה אין מובן לדבריו במה שכפל דרמב"ם לית ליה הך דביני אטפי ולא חשש לצחצוחי חלב ושוב כ' וכפל דלרמב"ם לא הותר גבינה וחמאה אלא בבישול ומייתי תוספתא על זה אע"כ כנ"ל.

ובכסף משנה שם כ' להדיא דחלב הוא דבר הנאסר במנין וכן מורה פשטות המרדכי דמייתי הרב"י ריש הסי' אלא דהדר תבר לגזיזי וכתב הטעם משום שמא הי' חלב טמא בכלי מאז משמע אי לא שכיחי חלב טמא בכל השכונה מותר ורישא לאו היינו סיפא.

ועיין ד"מ אות ב' בסופו מייתי דברי האו"ה אבל אם היה לו חותם אי' בחלב די בכך הואיל ורוב מן החלב כשר ואף אם עירב בו דבר טמא אינו אסור רק מדרבנן ולכן די לו בחותם אי' עכ"ל ועיי' ש"כ סי' קי"ח סק"ח דמייתי האי טעמא אלא שכי' עוד טעם אחר בשמו כיון דרוב חלב המצוי בינינו הוה חלב טהור אם כן ליכא אלא אי' דרבנן ודגול מרבבה הקשה הא מרא דשמעתא דחמפ"ג הוא רב וס"ל מב"מ =מין במינו= לא בטיל ומ"מ סגי ליה בחות' אי' ולק"מ די"ל רב מיירי במקום שאין חלב טמא מצוי ואינו אסור רק משום גזירה והאו"ה רצה ליתן טעם דלדידן אפי' במקומות שמצוי חלב טמא מ"מ סגי בחותם אחד משום דקיי"ל מין במינו היא ברובא.

שבתי וראיתי דק' דגול מרבבה בלא"ה יש ליישב ולומר רב ס"ל טע"כ =טעם כעיקר= לאו דאורי' וס"ל לענין מב"מ בתר טעמא אזלי' ולא בתר שמא כאביי ודלא כרבא והשתא י"ל נהי כל חלב טמא הוה מב"מ בשמא עם חלב טהור מ"מ בטעמא איכא חלב טמא דשוה בטעמא ואיכא דלא שוה ולפ"ז הוה ס"ס =ספק ספיקא= בין לדידן בין לרב לדידן הוה ס"ס שמא לא עירב בו כלל ואת"ל עירב שמא אותה חלב הוה בשמא וטעמא ובטל ברוב וליכא תו אלא אי' דרבנן וסגי בחותם אי' ולרב הוה ס"ס בהיפך דלמא לא עירב ואת"ל עירב שמא מאותה חלב דשוה בשמא ולא בטעמא דמב"מ לא הוה דרב אזיל בתר טעמא ומשום טע"כ לאו דאורי' וסגי בחותם אי' כן י"ל מ"מ מבואר מכאן דמשמע דחלב טמא מגזירה נאסרה במנין בלא פלוג וכן יראה בהדיא בלשון רשב"א בתה"א והרמ"א בהגה"ה סי' קט"ו שכי' ואם חלבו גוים מקצת בהמות וכו' ומ"ש עליו ש"כ ס"ק י"ג וכן ממ"ש רמ"א עוד שם אוסרת כלים שנתבשלת בהם וכו' ומ"ש ש"כ עליו סק"ד ע"ש מבואר להדי' דס"ל דנאסרת במנין כיינס ובישולם אך הפר"ח מייתי תשו' רדב"ז דפשיטא לי' דחלב לא נמנו עליו לאוסרה ומשו"ה היכא דליכא דבר טמא מצוי מותרת וכ' פרי"ח שעל זה סמך בהיותו באמשטרדם אכל עמה' חלב שחלבו נכרי ר"ל כי במדינתו מקום שיצא משם שמה שכיחי חלב גמלים משא"כ במדינתנו הנה מ"ש באמשטרדם רצונו שנתאכסן אצל ספרדי' פורדגיסין/פורטוגזים/ שם והם נוהגים היתר עפ"י רדב"ז הנ"ל הנה בגוף הדין כבר כתבתי לעיל דעתי מש"ס ופוסקי' אך לו יהיה שיהיה דעת כהרדב"ז ועכ"פ איכא דעת רש"י בגמ' ותשו' רש"י ועוד פוסקים דס"ל לאסור ורמ"א וכ"מ כ' כוותי' ואנו נוהגים כן א"כ אפי' הלכה

כאינך פוסקי' מ"מ כיון דיש דעה להחמיר כבר קבלנו אבותינו עליהם כאותה דיעה ואסור עלינו בני אשכנז מדינא ואין לו התרה ועמג"א סי' תקנ"א סק"ז וקרוב בעיני נדר דאורייתא אף על פי שמכל מקום קיל ככל אי' דרבנן היינו כך קבלו הנדר שיהיה אסור עלינו כקולא איסו' דרבנן אבל לעבור על זה עובר על נדר דאורייתא והיינו אם הלכה כרדב"ז להקל ורק אבותינו קבלו עליהם כדעת המחמיר ה"ל נדר דאורייתא אך אם עיקור הדין דלא כרדב"ז אם כן/ לא קבלנו עלינו כלום אלא שהאיסו' הוא כך מעיקרא איננו נדר אלא העובר הוא עברייין באיסור דרבנן נמצא חומרא קולו וק"ל.

ומה שכתבתי שהקבלה הוא נדר דאורייתא אעפ"י שלא אסר עצמו בלשון קונם מ"מ כל שמקבל על עצמו לעשותו דבר מצוה הוה דאורייתא ונפקא מפיך זו צדקה כ"כ ר"ן נדרים ח' ע"א ד"ה עליו להשכים וכו' והמקבל עליו פרישות שלא לעשות כגון נידון שלפנינו שלא לאכול חלב גוי או קבלת תענית נפקא לן מקבלת נזירות שאומר בלשון קבלה וכבר הארכתי בזה בגליון מג"א/ סי' תקס"ב/ סק"י ואין כאן מקומו.

מעתה חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו אסורה עלינו אי דאורייתא אי דרבנן כמבואר לעיל ופורץ גדר ישכנו נחש אך מ"ש מעלתך שאפי' הנזהרים מ"מ נעשה להם כהיתר וכחומה פרוצה לקנות מפלטר פת שנילושה עם חלב שלהם צע"ג מאין נתפשט ההיתר ההוא הלא תערובתה אוסר אפילו הכלים ועיינתי בזה ללמוד זכות אולי ס"ל כשם שכי' כ"מ בדעת הרמב"ם שלא גזרו אלא אחלב בעין ולא על החמאה שכבר נשתנה וס"ל אף על גב דאוסרת תערובתה מ"מ כשנילושה עם קמח ונעשה מצירופם עיסה ונאפת פנים חדשות בא לכאן והוה ליה כנשתנה ויש לזה פנים במס' כריתות ה' ע"א לחם לא אי' בעיני ועמ"ש בסי' מקור חיים סי' תס"ז גבי דבש ודחיתי כל דבריו בגליון מג"א סי' ר"י סק"ג באריכו' ואפי' לפי טעות הלז מ"מ צריך להיות כעין תורא דאי לאו הכי אסור משום עיסה שנילושה בחלב ועיי' מה שהחמיר בזה בתשובת צמח צדק ורמז עליו מג"א סוף סימן תמ"ז סוף סקמ"ה.

ואתה בני שמור נפשך ולא תטוש תורת אמך ומכל מקום לצרף בזימון כיון דפר"ח העיד דספרדים אוכלים להדיא אינהו מיכל אכלי לדידן מיסתם נמי לא סתים ועוד איכא משום איבה וגדול השלום ושלום לך ולתורתך הכ"ד אי"נ - פה יערגן סמוך לק"ק פ"ב יום ד' ט"ו מנחם קצ"ד לפ"ק. משה"ק סופר מפפ"דמ

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן מז
בענין חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו.

ט"ו סיון תשי"ד. מע"כ ידידי הרה"ג מהר"ר יהודה דיק שליט"א.

ובדבר החלב של הקאמפאניעס במדינתנו אשר יש פקוח הממשלה ואם יערבו חלב בהמה טמאה יענשו וגם יסגירו את העסק שלהם שלכן ודאי מירתתי מלערב **יש טעם גדול להתיר אף בלא שיטת הפר"ח משום דהעיקר ידיעה ברורה הוא כראיה ממש** כהא דשבועות דף ל"ד גס לעדות דממון. וגדולה מזה איתא בתוס' יבמות דף מ"ה בשם יש מפרשים גם לדין ראיית ב"ד לטבילת גר עיין שם. וזהו גדר אנן סהדי שמצינו בהרבה מקומות. ואף לעדי קיומא דקידושין שאף שלא ראו אלא היחוד הוא כראו הביאה ממש ונעשית א"א גמורה אף לחייב מיתה להבא עליה אחר אח"כ ושלא לתפוס בה קידושין אחרים. ויותר מזה חזינן דאף אנן סהדי פחותה מזו כהא דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שהוא כראיה ממש ונחשב כהו עדים לקיומא אף לקולא לענין שלא להצריכה גט מהשני בקטנה שלא מיאנה והגדילה וניסת לשני בכתובות דף ע"ג ושמואל לא פליג אלא משום שאין אדם יודע שאין קידושי קטנה כלום וע"ד קידושין הראשונים בועל עיין שם, אף שאין בועל ביאת זנות הוא רק לרוב בני"א ומ"מ נחשבה ידיעה זו כראיה ואף שצריכין אנו לעוד דבר דהוא רק ידיעה דהא לא ראינו רק יחוד ולרב הוא עוד תלתא שהם רק ידיעות שאף שסובר אדם יודע שאין קידושי קטנה כלום ודאי איכא מעוט שאין יודעין גם לדידיה כיון דאיכא מ"ד שסובר דאין אדם יודע עיין בתוס' גיטין דף מ"ה משום שאין לומר שתהיה פלוגתתם רחוקה אך מ"מ מצד הרוב היודעין שאין קידושי קטנה כלום והרוב שאין בועלין ביאת זנות והרוב שביחוד יש גם ביאה אף שאיכא ג' מעוטים כנגדם שאף אם נימא

כמעוט אחד לא היו קידושין מ"מ נחשב לרב כעדים לקיומא ממש שבעיל לשם קידושין אף לקולא שלא יתפסו קידושי השני וגם שמואל מודה בעצם הדין כדלעיל אלמא דיש לידיעה דין ראייה ממש.

ויש ידיעה שאף בנפשות נחשב ראי' דבמנאפים עד שיראו כדרך המנאפים אף שהחיוב הוא רק אם הכניס כמכחול בשפופרת שלא ראו זה. ומשמע מרש"י ב"מ דף צ"א שכתב דלא הזקינתן תורה להסתכל כ"כ, דבכה"ג ברוצח ושאר מיתות לא היו מחייבין מיתה ורק במנאפים לא הזקינתן תורה להסתכל ומחייבין אותן מיתה אף שאינה ראייה. וא"כ צריך לומר שבעצם ידיעה היא כראיה גם לגבי נפשות ולכן נהרגין במנאפין ורק בשאר מיתות הוא גזה"כ שלא ידונו ע"פ ידיעה ולכן במנאפין שהיה נמצא שלא יהרגו לעולם כדאיתא בספ"ק דמכות סובר שמואל דמוכרחין לומר דבמנאפין נהרגין ע"פ ידיעה זו ולית בהו גזה"כ זה לענין ידיעה זו אבל אם ידיעה לא היה בעצם כראיה איך שייך לומר שיהרגו כדרך המנאפין דהא עכ"פ לא ראו וליכא עדים אלא ודאי שבעצם הוא כראיה לכל דבר רק שנתחדש דבנפשות לא ידונו ע"פ עדות דידיעה ובמנאפין לא נתחדש לענין ידיעה זו.

ולכן בחלב שאסרו רק בחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו יש להתיר גם בישראל יודעין ידיעה ברורה דהוי כראיה. וזה שאם יערבו יענשו ויצטרכו לסגור העסק שלהם שהוא הרוחה של כמה אלפים והממשלה משגחת אליהם הוא ודאי ידיעה ברורה שהיא כראיה שלא היה בכלל איסורם. וזה הוא גם לכו"ע דאין טעם לחלוק בזה ולכן הרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי וכמו שמקילין בזה הרוב בני"א שומרי תורה וגם הרבה רבנים וח"ו לומר שעושין שלא כדין. אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא וכך אני נוהג להחמיר לעצמי אבל מי שרוצה להקל הוא עושה כדינא ואין להחשיבו כמזלזל באיסורין.

ובאם אחד נהג להחמיר אם נאסר מדין מנהג ג' פעמים תליא אם היתה כוונתו להחמיר אף אם הדין הוא להתיר וכ"ש בידע בעצמו שיש להתיר ומ"מ נהג איסור יש עליו איסור נדר דנהג ג"פ אבל אם החמיר משום שהיה סבור שאסור מדינא או אף רק שאסור מספק וחשב על המקילין שאולי טועין בדין או שאולי הם מזלזלין באיסורין אין עליו דין נדר מצד מנהגו וא"צ היתר. והנני ידידו, משה פיינשטיין..

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן מח

עוד בענין הנ"ל.

ר"ח מנ"א תשי"ד. להנ"ל.

ובדבר מה שכתבתי שהרצה להקל בחלב של הקאמפאניעס שהם תחת השגחת הממשלה יש לו טעם גדול משום שידיעה נחשבה כראיה ולא היה זה בכלל האיסור כיון שאסרו רק באין ישראל רואהו הוא טעם גדול. ואף שכת"ר שלח לי תשובה מפקיד השלטון שהעונש ע"ז הוא רק מעשרים וחמשה עד מאה זאלאר וגם הם מקבלי שוחדא, לא נתבטלה בזה הידיעה משום דאין להם בשביל מה לעבור ולהעניש וליתן שוחד דאין להיות מזה ריוח שימסרו נפשיהו ע"ז דכיון שאסור מדיני הממשלה לערב, ודאי כשירצו ליקח פועלים לחלוב סוסים וגמלים וחזירים יצטרכו לשלם להם הון רב וגם לשחד כל הפועלים שיש להקאמפאניע שישתקו וגם לשחד למשגיחי הממשלה שאף ששחד הוא דבר המצוי מ"מ בדבר פרסום כאצל הקאמפאניע שאין עושין בעצמן אלא ע"י פועלים הוא דבר קשה שייראו מליקח שחד ואם יעלה בידו ליתן להם שחד צריך להון רב ונמצא שאין שייך שיהיה לו ריוח מזה ובלא ריוח הא מפורש בגמ' שאין לחוש לערובי בע"ז דף ל"ד קיסתא דמורייס בלומא קיסתא דחמרא בדי' לומי וכן הוא בתוס' ע"ז דף ל"ב. ורק שיש לחוש שמא יש לו מעט חלב טמא שא"צ לפועלים ויערב באופן שלא יבינו העוסקים שהוא רק ריוח משהו ובפרט לגבי מסחר של אלפים שודאי בשביל מירתת מדיני הממשלה אף בשביל עונש קטן לא יערב, ובפרט שאם יעבור איזה פעמים ודאי יקחו ממנו הלאייסענס שיהיה מוכרח לסגור העסק כמו שנוהגין בהרבה דברים שאם אין מועיל עונש ממון עונשין בלקיחת הלאייסענס שהוא סגירת העסק. ולכן אף שאנן לא נימא דברים

ואומדנות מעצמנו אבל אומדנא זו דמירתת וכן שאין לחוש לעירוב כשאין ריוח הוא מפורש בגמ' והחשבון שאין ריוח זה ודאי יכולין גם אנחנו לחשוב.

ומה שרצה כת"ר לומר שאולי הצריכו דוקא כגדר עדים לקיומא, זהו דבר שלא ניתן להאמר דהא אף להמרדכי דמסיק דאף באין דבר טמא בעדרו צריך לכה"פ הישראל לישב מבחוץ, הרי עכ"פ אינו יכול לראותו והטעם שצריך לישב לכה"פ מבחוץ הוא משום דיש לחוש שמא יצא העכו"ם מהעדר ויזייף ומתחלה צריך לראות שלא היה להעכו"ם חלב טמא מוכן מאיזה מקום אחר כמפורש בד"מ וב"ח וש"ך סק"ח אבל אם יהיה מציאות שאין לחוש לזה לא היה צריך לכלום אף שאין כאן ראייה וכמו שסגי אף להמרדכי ביושב מבחוץ אף שאין יכול לראותו אלמא דהוא ראייה לברורא ולא לקיומא.

והנה הא דהביא כת"ר מהתומים דבקידושין גזירת המלך דבעי עדים שיעמדו שם לקיומא ולא מהני אגן סהדי. הנה מה יעשה התומים עם הדין שהיא מקודשת מצד חזקה אין בועל בעילת זנות ואף שגם הבעילה לא ראו עדים רק היחוד ומ"מ נחשבו מצד ידיעה זו עדים לקיומא. ומש"כ כת"ר שהוא מחמת שלעיקר הדבר יש עדים רק שחסר איזה פרט ודאי אינו כלום דהיחוד סתם שלא אמרו לעדים שמתייחדים ע"ד לבעול לשם קידושין כהא דקטנה שהגדילה אין כאן אף התחלת ראיית עדות לקידושין ומ"מ כיון שמצד החזקות שהוא כידיעה נחשבו כרואין והוו עדים לקיומא.

אך מה שפליג התומים בראו טבעת בידו ושמעו איך שאמר הרי את מקודשת לי בטבעת זו ולא ראו הנתנינה אף שאח"כ ראו הטבעת בידה ולא סגי אם לא שנתן לה וסובר שלא נחשבו עדים לקיומא, הוא מטעם שרק אחר הקידושין נודעו איך שקדש כבר קודם שראו. לכן אף שלדיני ממון שהוא רק לברורא סגי גם במה שנודעו אחר כך כיון דעכ"פ הוא אמת שלא איברו סהדי אלא לשקרי, לא מהני זה לענין קידושין שבעינן עדים לקיומא שהרי נודענו רק שהיו קידושין שלא לפני עדים. אבל היכא שהידיעה היא בעת המעשה או קודם המעשה שכן ודאי יעשה כהא דקטנה שהגדילה שיודעין שודאי יבעלנה כהחזקה דחוד ושודאי יבעלנה לשם קידושין כהחזקה דאין אדם בועל בעילת זנות וחזקה שאדם יודע שאין קידושי קטנה כלום גם להתומים עושה הידיעה שהוא כראיה ונחשבו עדים לקיומא.

וטעם הקצה"ח אליבא דהב"ש בס"ס צ' דאף ידיעה שאח"כ מהני כמו לממון, משום דסובר דכל ענין עדים לקיומא הוא רק כדי שיוכל הדבר להתברר ובלא עדים א"א להתברר לעולם כיון דהודאה לא מהניא בהו משום דחב לאחריני ולכן היכא שראו עדים הטבעת בידו ושמעו איך שאמר לה הרי את מקודשת לי אף שלא ראו הנתנינה כיון שעל ידם יתברר בהכרח כשיראו אח"כ הטבעת בידה מהני כמו הראיה בשעת הנתנינה. וסמך לדבריו הוא מסוף דברי התוס' גיטין דף ד' ד"ה דקיימא לך ועיין בקצה"ח ריש סי' מ"ב. והתומים אינו סובר כן אלא דבעינן עדים בשעת המעשה ולכן כיון דהידיעה דעדים הוא אח"כ אינו כלום אבל היכא דהידיעה הוא בשעת מעשה גם להתומים הוא כראיה כדלעיל.

ומה שעדי חתימה מהני להרי"ף שמזה מביא הקצה"ח ראייה שידיעה דאח"כ נמי מהני יפרש התומים דעדי החתימה הם ממש כעדי מסירה בזה שע"י חתימתן נעשה כמעידין לפני כל העולם בשעת המסירה שנמסר לה כמדוייק לשון הר"ן דהו"ל ע"י כעדי מסירה שהרי הגט יוצא מתחת ידה בעדים הללו ובידוע שהבעל מסרה לה ונמצא כאלו הן עצמן מעידין על המסירה, ואין כוונתו מצד הידיעה מזה שזה הוא לאחר המסירה שאינו כלום להתומים אלא שהן כמעידין אז מה שלא שייך זה בטבעת שאין שייכות עדים על הטבעת ואינם כמעידין אז רק אח"כ כשיראו אותן העדים עצמן בידה וזה הא הוא אחר הנתנינה. זהו פירוש דברי התומים והקצה"ח וטעם מחלקותם. ואין כאן המקום להאריך בזה.

ולכן תשובתי הראשונה שיש טעם גדול להמקילין היא נכונה וברורה. אבל ודאי לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא כדכתבתי שם.

ובדבר המחט שאינו תכשיט ומניחין הנשים בשערותיהן, כפי ששמעתי עושין זה להעמיד קישוריהן שיהיו השערות במקומן שלכן מותר כדאיתא במג"א סי' ש"ג סק"ח עוד יותר מאם היה תכשיט דהמג"א אוסר דלמא שלפה. ואם אינה מעמדת קישוריה רק מכינה לאיזה צורך שתצטרך אסורה ובזה אוסר המשנה ברורה בס"ק כ"ה. ידידו, משה פיינשטיין.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן לה

בדבר חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו, בדבר להשכיר שני חדרים אחד לפני ואחד לפני כשיודע בעה"ב שאינם איש ואשתו אם יש להחמיר בדור פרוץ, בדבר שתי חגורות ב' מנ"א תש"ל. מע"כ ידידי מוהר"ר יוסף דוד ליינער שליט"א.

בדבר חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו שבארתי בספר אגרות משה סימן מ"ז בחיו"ד שליכא איסור חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, אבל מ"מ מן הראוי לבעלי נפש להחמיר, שמטעם זה ודאי ראוי למנהלי ישיבות קטנות שיתנו להתלמידים חלב של אלו הקאמפאניעס שמעמידין ישראל לראות החליבה, ואף שהוא ביוקר מעט שלהישיבות עולה זה סך גדול במשך השנה והמצב של הישיבות דחוק בשנים אלו שבשביל זה מקילים באיזו ישיבות, מ"מ כדאי להחמיר כי גם זה הוא מעניני חינוך ולמוד שידעו שכדאי וראוי לבני תורה להחמיר אף כשיש רק חשש איסור, דמזה יתבוננו לראות איך לירא מאיסורין, וכל הוצאות הישיבה הרי הוא כדי לחנך דור נאמן לה' ולתורתו, ומעניני חינוך אין לצמצם. אבל במקומות הרחוקות שאין שם קאמפאניעס מחלב שישראל רואהו, והוא דבר קשה מאד להשיג חלב שישראל רואה בשעת החליבה אף ליחידים אין להם להחמיר.

. ידידו, משה פיינשטיין